

nobis esse agendam, quæ per Evangelii prædicationem proposita fuerit.

41. Rursus, quia forma hujus sacramenti, et efficacia ejus futura erat ex voluntate et meritis ipsius Christi, ideo inquit D. Thomas ante mortem indicasse Christum illam formam, promittendo potestatem clavium; Matth. 16, post mortem vero et resurrectionem ejus efficaciam manifestasse dicens, Luc. ultimo, oportere in nomine suo prædicari pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, quia efficacia hujus sacramenti ex morte Christi manavit; et ideo potestas clavium ad conficiendum illud usque ad resurrectionem ejus dari non debuit.

42. *Sacramentum pœnitentia quando institutus.* — D. Thomas autem non videtur in toto articulo expresse declarare, an hoc sacramentum institutum fuerit ante, vel post passionem et (quod maxime mirandum est) non affert potissimum testimonium de institutione hujus sacramenti, scilicet Joan. 20: *Quorum remisceritis peccata, remittuntur eis.* Verumtamen satis indicavit D. Thomas Christum Dominum ante mortem suam solum veluti adumbrasse, et prædictisse, seu promissose institutionem hujus sacramenti, post resurrectionem vero dedisse illi efficaciam, et præceptum ejus tradidisse, quod fuit proprie illud instituere. Et idem significaverat supra, art. 3, ad 3, ubi adduxit verba Joannis, quæ hic prætermisit, indicans eis dedisse Christum potestatem sacerdotibus, et consequenter instituisse, ut eorum verba essent efficacia ad remittenda peccata. Cujus rei majorem explicationem forte servabat in questionem inferius tractandam de potestate clavium, ubi nos latius rem hanc tractaturi sumus.

43. In tertio et quarto argumento attingit D. Thomas duas questiones notatu dignas. Prior est, an Christus prius prædicaverit, aut institerit pœnitentiam, quam baptismum; et respondet duo in solut. ad 3. Primum est, Christum prius prædicasse, aut sermonem fecisse de baptismo, quam de pœnitentia; nam Joan. 3 dixit: *Nisi quis renatus fuerit, etc.*; Matth. autem 4 dixit: *Pœnitentiam agite, etc.* Id autem quod Joannes narrat, priori tempore actum est, nam Christus protulit illa verba de baptismo ante incarcerationem Joannis, ut ex Joan. 3 constat; alia autem verba de pœnitentia dixit post traditum Joannem in carcerem, ut expresse dicitur Marc. 2. Secundo dicit D. Thomas quod licet Christus prædicasset pœnitentiam ante baptismum, nihil referret,

quia etiam ad ipsum baptismum recte recipiendum est aliqua pœnitentia necessaria; in quo clare sentit verba illa: *Pœnitentiam agite, proprie non intelligi de sola pœnitentia sacramentali, sed absolute de pœnitentia unicuique statui et conditioni accommodata.*

44. Altera questio a D. Thoma tacta est, cur Christus hoc sacramentum pœnitentiae nec suscepit, nec per seipsum dederit, sicut dedit sacramentum baptismi, suscepit autem et dedit sacramentum Eucharistie. Et in summa respondet, Christum non suscepisse hoc sacramentum, quia illo non indiguit, nec erat capax ejus, cum peccatum non habuerit. Et eadem ratione non suscepit suum baptismum, neque aliquod aliud sacramentum ab ipso institutum præter Eucharistiam, quam suscepit, non propter indigentiam, sed propter excellentiam illius sacramenti, et singularem significationem intimæ unionis, quæ per illud fit. Quanquam autem de susceptione illius sacramenti nonnulli dubitent, sententia vero, quam D. Thomas supponit, verior est, ut superiori tomo tractavi late¹. Nec etiam dedit Christus Dominus per seipsum hoc sacramentum (ait D. Thomas), quia decuit, ut potestatem excellentiae, quam habebat ad remittenda peccata, ostenderet, id præstanto absque ministerio sacramenti. Adde etiam neque alia sacramenta Christum Dominum per seipsum contulisse, præter Eucharistiam, propter excellentiam ejus, et baptismum non communiter, sed quoad nonnullas singulares personas propter speciales causas, ut late in superiori tomo tractavimus². Sacraenta item confirmationis et Ordinis proprie non contulit, licet effectus eorum altiori modo præstiterit: de cæteris vero res est per se manifesta.

ARTICULUS VIII.

Utrum pœnitentia debeat durare usque ad finem vitæ³.

1. *Ad octarum sic proceditur. Videtur quod pœnitentia non debeat durare usque ad finem vitæ. Pœnitentia enim ordinatur ad deletionem peccati. Sed pœnitens statim consequitur remissionem peccatorum, secundum illud Ezech. 18: Si impius egerit pœnitentiam*

¹ Q. 81, art. 1, disp. 75, sect. 1.

² Disp. 19, sect. 4.

³ Infr. art. 9, ad 1, et 4, d. 17, q. 2, art. 4, q. 1 et 2.

ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, vita vivet, et non morietur. Ergo non oportet ulterius pœnitentiam protendi.

2. *Præterea, pœnitentiam agere, pertinet ad statum incipientium. Sed homo de hoc statu debet procedere ad statum profcientium, et ulterius ad statum perfectorum. Ergo non debet homo pœnitentiam agere usque ad finem vitæ.*

3. *Præterea, sicut in aliis sacramentis homo habet servare statuta Ecclesiæ, ita et in hoc sacramento. Sed secundum canones determinata sunt tempora pœnitendi, ut scilicet, ille qui hoc vel illud peccatum commiserit, tot annis pœnitiat. Ergo videtur, quod non sit pœnitentia extendenda usque ad finem vitæ.*

Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Pœn.¹: Quid restat nobis, nisi semper dolere in vita? ubi enim dolor finitur, deficit pœnitentia. Si vero pœnitentia finitur, quid derelinquitur de venia.

Respondeo dicendum, quod duplex est pœnitentia, scilicet interior et exterior. Interior quidem pœnitentia est, qua quis dolet de peccato commisso. Et talis pœnitentia debet durare usque ad finem vitæ. Semper enim debet homini displicere quod peccavit; si enim ei placet peccasse, jam ex hoc ipso peccatum incurrit, et fructum veniae perderet. Displacentia autem dolorem causat in eo, qui est susceptivus doloris, qualis est homo in hac vita; post hanc vitam autem Sancti non sunt susceptivi doloris. Unde displicebunt eis peccata præterita sine omni tristitia, secundum illud Isa. 65: Oblivioni traditæ sunt angustia priores.

Pœnitentia vero exterior est, qua quis exteriora signa doloris ostendit, et verbo tenus peccata sua confitetur sacerdoti absolventi, et iuxta ejus arbitrium satisfacit. Et talis pœnitentia non oportet, quod duret usque ad finem vitæ, sed usque ad determinatum tempus secundum mensuram peccati.

Ad primum ergo dicendum, quod vera pœnitentia non solum removet peccata præterita, sed etiam præservat hominem a peccatis futuris. Quamvis igitur homo in primo instanti veræ pœnitentiae remissionem consequatur præteritorum peccatorum, oportet tamen in homine perseverare pœnitentiam, ne iterum incidat in peccatum.

Ad secundum dicendum, quod agere pœnitentiam interiore simul et exteriores pertinet

¹ In lib. de Vera et falsa pœn., c. 13, circa medium, tom. 4.

ad statum incipientium, qui scilicet de novo redeunt a peccato. Sed pœnitentia interior habet locum etiam in profcientibus et perfectis, secundum illud Psal.: Ascensiones in cord suo dispositus in valle lacrymarum. Unde et ipse Paulus dicebat 1 Cor. 15: Non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.

Ad tertium dicendum, quod illa tempora præfiguntur pœnitentibus, quantum ad actionem exterioris pœnitentiae.

COMMENTARIUS.

1. *Pœnitentia interior quomodo semper durare debeat.* — Quæstio hujus articuli non est propria sacramenti pœnitentiae, sed generalis de qualibet pœnitentia, quæ in qualibet lege aut statu locum habuit. Distinguit autem D. Thomas inter pœnitentiam interiorem et exteriorem. De interiore affirmat durare debeare usque ad finem vitæ, etiam in viris perfectis, ut addit in solut. ad 2, de exteriori vero negat. Sed circa priorem partem adverendum est, duabus modis posse intelligi, interiore pœnitentiam durare usque ad finem vitæ: primo moraliter tantum, scilicet, quia non retractatur, nec peccatum, quod semel displicuit, iterum placet; et hoc sensu manifestum est, necessarium esse, ut pœnitentia duret usque ad finem vitæ, et hoc solum probat D. Thomas in art., scilicet: *Semper debet homini displicere quod peccavit; si enim ei placet peccasse, jam ex hoc ipso peccatum incurrit, et fructum veniae perderet.* Displacentia autem dolorem causat in eo, qui est susceptivus doloris, qualis est homo in hac vita; post hanc vitam autem Sancti non sunt susceptivi doloris. Unde displicebunt eis peccata præterita sine omni tristitia, secundum illud Isa. 65: *Oblivioni traditæ sunt angustia priores.*

Pœnitentia vero exterior est, qua quis exteriora signa doloris ostendit, et verbo tenus peccata sua confitetur sacerdoti absolventi, et iuxta ejus arbitrium satisfacit. Et talis pœnitentia non oportet, quod duret usque ad finem vitæ, sed usque ad determinatum tempus secundum mensuram peccati.

Ad primum ergo dicendum, quod vera pœnitentia non solum removet peccata præterita, sed etiam præservat hominem a peccatis futuris. Quamvis igitur homo in primo instanti veræ pœnitentiae remissionem consequatur præteritorum peccatorum, oportet tamen in homine perseverare pœnitentiam, ne iterum incidat in peccatum.

Ad secundum dicendum, quod agere pœnitentiam interiore simul et exteriores pertinet

¹ In lib. de Vera et falsa pœn., c. 13, circa medium, tom. 4.

rior semel habita est; quia illa sufficiens fuit ad delendam culpam; est tamen valde utilis propter rationes præcedente disputatione tacatas, quas hic attigit D. Thomas in sol. ad 1.

2. *Duratio exterioris pœnitentiae, quanta.*— Sed tunc difficile est ad explicandum, quod D. Thomas dicit de pœnitentia exteriori; negat enim durandum esse in illa usque ad finem vitæ; et in hoc differentiam constituit inter pœnitentiam interiorem et exteriorem, cum tamen nulla esse videatur. Quia, si peccata iterentur (de mortalibus loquimur) toties pœnitentia exterior iteranda est, maxime in lege gratiæ, ut D. Thomas loquitur. Si vero peccata non iterentur, et respectu eorumdem peccatorum loquamus, sicut non est necessarium iterare exteriorem pœnitentiam, ita etiam neque interiorem, ut dixi. Et e converso, sicut est utile, iterare interiorem pœnitentiam, etiam ultra mensuram delicti, vel etiam si credatur plene remissum, ita etiam est utile iterare pœnitentiam exteriorem, præsertim quoad corporis afflictiones; imo etiam quoad confessionem potest esse utile, licet nulla alia nova materia occurrat. Et auget difficultatem, quod D. Thomas in sol. ad 2, agens de statu incipientium, proficientium et perfectorum, in primo dicit habere locum pœnitentiam interiorem et exteriorem; in secundo vero, et in tertio interiorem; quasi vero non sit etiam utilis, et moraliter necessaria viris etiam perfectis exterior pœnitentia.

3. Respondeo primo, D. Thom. potissimum loqui de pœnitentia exteriori sacramentali, et per confessionem. Et de hac, moraliter ac regulariter loquendo, verum est, neque esse necessarium, neque utile in ea durare usque ad finem vitæ, nisi quatenus peccata, saltem levia, usque ad finem vitæ iterantur, vel quatenus præteriorum peccatorum confessio non satis perfecta existimatur, quod in interiori pœnitentia securus est, ut dixi. Et simili modo hujusmodi pœnitentia exterior per se non habet locum in statu proficientium et perfectorum, nimur circa peccata præteritæ vitæ; nam de ratione illorum statuum est, ut illa peccata sint perfecte purgata; securus vero est de peccatis, quæ in illis statibus committuntur, ut per se constat. At vero, si loquamus absolute de pœnitentia exteriori, parva quidem est differentia inter illam et interiorem, ut ratio tacta declarat. Nihilominus tamen est nonnulla, nam interior pœnitentia, supposita ejus materia, est per se honesta, et pertinens ad divinum cultum, et quantum est ex

se, nullam requirit mensuram, nisi per accidens aliquid aliud impedit, aut corpori documentum afferat. At vero exterior corporis afflictio, quam nomine pœnitentie exterioris intelligimus, si formaliter sumatur, ut est pœnitentia prioris delicti commissi, solum esse debet juxta mensuram delicti. Quod si quis velit illam mensuram excedere, ut id honeste faciat, necesse est ut ex alio fine utilitatem et honestatem querat in illo opere, nimur quod sit medicina præservans a peccatis futuris, vel quod pro alienis peccatis satisfactoria esse possit, vel quod animum provocet ad humilitatem, devotionem, charitatem, aut aliquid simile. Et ideo licet in statu perfectorum, et multo magis proficientium, utraque pœnitentia sit utilis, et moraliter necessaria, tamen interior per se, et propter se. Accedit etiam, quod, quia exterior ex se magis nocet corpori, majorem etiam mensuram requirat; et ideo quando jam cessat necessitas ejus, vel in ratione satisfactionis, vel in ratione medicinae præservantis, censetur minus pertinere ad talē hominis statum; nunquam tamen omnino excludenda est, sed quandiu oportuerit, juxta uniuscujusque conditionem et exigentiam adhibenda. Neque D. Thomas hoc loco aliud intendit. Et hæc sufficiunt etiam pro sequenti articulo, qui fere eamdem doctrinam continet.

ARTICULUS IX.

Utrum pœnitentia possit esse continua¹.

1. *Ad nonum sic proceditur. Videtur quod pœnitentia non possit esse continua. Dicitur enim Hier. 31: Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis. Sed hoc esse non posset, si pœnitentia continuaretur, quæ consistit in ploratu et lacrymis. Ergo pœnitentia non potest continuari.*

2. *Præterea, de quilibet bono opere debet homo gaudere, secundum illud Ps. 99: Servite Domino in latitia. Sed agere pœnitentiam est bonum opus; ergo de hoc ipso debet homo gaudere. Sed non potest homo simul gaudere et tristari, ut patet per Philos., in 9 Eth., c. 4. Ergo non potest esse, quod pœnitens continue tristeatur de peccatis præteritis, quod pertinet ad rationem pœnitentie. Ergo pœnitentia non potest esse continua.*

3. *Præterea, 2 ad Cor. 2 Apostolus dicit:*

¹ 4, dist. 14, q. 1, art. 4, q. 1.

Consolamini, scilicet pœnitentem, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui hujusmodi est. Sed consolatio depellit tristitiam, quæ pertinet ad rationem pœnitentie. Ergo pœnitentia non debet esse continua.

Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Pœnit. ¹: Dolor in pœnitentia continue custodiatur.

Respondeo dicendum, quod pœnitere dicitur dupliciter, secundum actum, et secundum habitum. Actu quidem impossibile est, quod homo continue pœniteat; quia necesse est, quod actus pœnitentis, sive interior, sive exterior, interpoletur ad minus somno, et aliis, quæ ad necessitatem corporis pertinent. Alio modo dicitur pœnitere secundum habitum. Et sic oportet, quod homo pœniteat, et quantum ad hoc, quod continue homo nunquam aliquid contrarium pœnitentie faciat, per quod habitualis dispositio pœnitentis tollatur; et quantum ad hoc, quod debet homo in proposito gerere, quod semper sibi præterita peccata displiceant.

Ad tertium dicendum, quod, secundum Philos. in 2 Ethic. ² ad virtutem pertinet tenere medium in passionibus. Tristitia autem, quæ in appetitu sensitivo pœnitentis consequitur ex displicientia voluntatis, passio quadam est. Unde moderanda est secundum virtutem, et ejus superfluitas est vitiosa, quia inducit in desperationem. Quod significat Apostolus ibidem, dicens: Ne majori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est. Et sic consolatio, de qua ibi Apostolus loquitur, est moderativa tristitiae, non autem totaliter ablativa.

Huic articulo non oportet addere commentarium, ut dixi in fine præcedentis. Notanda vero est solutio ad 2 de contrarietate gaudi et tristitiae, et quomodo possint esse simul. De qua re videri possunt, quæ scripsimus in 1 tom. hujus 3 partis, disput. 38, sect. 3.

ARTICULUS X.

Utrum sacramentum pœnitentie debeat iterari ³.

1. *Ad decimum sic proceditur. Videtur quod sacramentum pœnitentie non debeat iterari. Dicit enim Apostol. Hebr. 6: Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati, et gustaverunt cælestis donum, et participes sunt facti*

¹ In lib. de Vera et falsa pœnit., c. 13, in fine, tom. 4.

² Ex cap. 3, 6, 7 et 9, haberi potest, tomo 5.

³ 4, dist. 14, q. 1, art. 4, q. 3, et art. 5, q. 2, et Heb. 6.

*Spiritus Sancti, et prolapsi sunt, renova-
ri rursus ad pœnitentiam. Sed quicunque
venerunt, sunt illuminati, et acceperunt
donum Spiritus Sancti. Ergo quicunque pec-
cat post pœnitentiam, non potest iterato pœni-
tere.*

*2. Præterea, Ambrosius dicit in lib. de Pœnitentia¹: Reperiuntur qui sapienter agendum
pœnitentiam putant, qui luxuriantur in Chri-
sto, nam si vere pœnitentiam agerent, iteran-
dam postea non putarent; quia sicut unum est
baptisma, ita una est pœnitentia. Sed baptis-
mus non iteratur; ergo nec pœnitentia.*

*3. Præterea, miracula, quibus Dominus in-
firmitates corporales sanavit, significant sana-
tiones spiritualium infirmitatum, quibus scilicet
homines liberantur a peccatis. Sed non le-
gitur, quod Dominus aliquem cæcum bis illu-
minaverit, vel quod aliquem leprorum bis mun-
daverit, aut aliquem mortuum bis suscitaverit.
Ergo videtur, quod nec alicui peccatori bis per
pœnitentiam veniam largiatur.*

*4. Præterea, Gregorius dicit in hom. Qua-
dragesimæ²: Pœnitentia est, anteacta pec-
cata deflere, et flenda iterum non committere.
Et Isidorus dicit in lib. de Summo bono³: Ir-
risor est, et non pœnitens, qui adhuc agit quod
pœnitit. Si ergo aliquis vere pœniteat, non ite-
rum peccabit. Ergo non potest esse quod pœni-
tentia iteretur.*

*5. Præterea, sicut baptismus habet efficaciam ex passione Christi, ita et pœnitentia.
Sed baptismus non iteratur propter unitatem
passionis, et mortis Christi. Ergo pari ratione
nec pœnitentia iteratur.*

*6. Præterea, Ambrosius dicit⁴, quod faci-
litas venie incentive præbet delinquendi.
Si ergo Deus veniam frequenter præbet per pœnitentiam,
videtur, quod ipse hominibus præ-
beat incentive delinquendi. Et sic videretur
delectari in peccatis, quod ejus bonitati non
congruit. Non ergo potest pœnitentia ite-
rari.*

*Sed contra est quod homo inducitur ad mi-
sericordiam exemplo divinae misericordiae, se-
cundum illud Luc. 6: Estote misericordes, si-
cut et Pater vester misericors est. Sed Domi-*

¹ In lib. 2, c. 10, post medium, tom. 1.

² Hom. 34 in Evang., post med. illius.

³ Lib. 2, c. 16, in princ., et habetur de Po-
nit., d. 3, c. Irrisor.

⁴ Hoc habet Amb. ser. 8, in Ps. 118, ante
med., t. 4; refertur 23, q. 4, c. Est injusta,
et dicitur esse Amb.

*nus hanc misericordiam discipulis suis imponit,
ut sibi remittant fratibus contra se pec-
cantibus; unde, sicut dicitur Matt. 18, Petro
quærenti: Quoties peccabit in me frater meus,
et dimittam ei? usque septies? respondit Je-
sus: Non dico tibi usque septies, sed usque ad
septuagies septies. Ergo etiam Deus per pœni-
tentiam, veniam peccantibus præbet, præsertim
cum doceat nos petere: Dimitte nobis debita
nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nos-
tris.*

*Respondeo dicendum, quod circa pœnitentia-
m quidam erraverunt, dicentes, non posse
hominem per pœnitentiam secundo consequi ve-
niam peccatorum; quorum quidam, scilicet
Novatiani, hoc in tantum extenderunt, ut di-
cerent, post primam pœnitentiam, quæ agitur
in baptismio, peccantem non posse per pœnitentia-
m iterato restituiri. Alii vero fuerunt hære-
tici (ut Augustinus dicit in lib. de Pœnitentia¹) qui post baptismum, dicebant quidem
esse utilem pœnitentiam, non tamen plures,
sed semel tantum.*

*Videntur autem hujusmodi errores ex duobus processisse. Primo quidem ex eo, quod er-
rabant circa rationem vere pœnitentie. Cum enim ad veram pœnitentiam charitas requiri-
tur (sine qua non delentur peccata) credebant,
quod charitas semel habita non possit amitti,
et per consequens pœnitentia, si sit vera, nun-
quam per peccatum tollatur, ut sic sit necesse
eam iterari. Sed hoc improbatum est in se-
cunda parte², ubi ostensum est, quod charitas
semel habita propter libertatem arbitrii potest
amitti, et per consequens post veram pœnitentia-
m potest aliquis peccare mortaliter. Secundo
ex eo, quod errabant circa estimationem gra-
vitatis peccati; putabant enim adeo grave esse
peccatum, quod aliquis committit post veniam
impetratam, quod non sit possibile ipsum re-
mitti. In quo quidem errabant, et ex parte
peccati (quod etiam post remissionem consecu-
tam, potest esse et gravius et levius, quam fue-
rit primum peccatum remissum), et multo ma-
gis contra infinitatem divinae misericordiae,
qua superat omnem numerum et magnitudinem
peccatorum, secundum illud Psal. 50. Misere-
rere mei, Deus, secundum magnam mise-
ricordiam tuam, et secundum multitudinem
miserationum tuarum dele iniquitatem meam.
Unde reprobatur verbum Cain, dicens, Gen.*

¹ In lib. de Vera et falsa pœnit., cap. 5,
tom. 4.

² 2. 2, q. 24, art. 11.

*4: Major est iniquitas mea, quam ut veniam
merear. Et ideo misericordia Dei peccantibus
per pœnitentiam veniam præbet absque ullo
termino; unde dicitur 2 Par. ult.: Immen-
sa et investigabilis misericordia promissionis
tua super malitiam hominum. Unde mani-
festum est, quod pœnitentia plures est itera-
bilis.*

*Ad primum ergo dicendum, quod quia apud
Iudeos erant secundum legem quædam lava-
tra instituta, in quibus plures se ad immundi-
tias purgabant, credebant aliqui Iudeorum,
quod etiam per lavacrum baptismi aliquis plu-
ries purificari posset. Ad quod excludendum
Apostolus scribit Hebreis, quod impossibile
est, eos, qui semel sunt illuminati, scilicet per
baptismum, rursum renovari ad pœnitentiam,
scilicet per baptismum, qui est lavacrum rege-
nerationis, et renovationis Spiritus Sancti, ut
dicitur ad Tit. 3. Et rationem assignat ex hoc,
quod per baptismum homo Christo commoritur,
unde subdit: Rursus crucifigentes sibimet ipsis
Filium Dei.*

*Ad secundum dicendum, quod Ambrosius lo-
quitur de pœnitentia solemni, quæ in Ecclesia
non iteratur, ut infra dicetur.*

*Ad tertium dicendum, quod sicut Augusti-
nus dicit in lib. de Pœnitentia¹, mullos cacos,
et in diverso tempore Dominus illuminavit, et
multos debiles confirmavit, ostendens in diver-
sis illis eidem sœpe peccata dimitti, ut quem
prius sanavit leprorum, alio tempore illuminet
cæcum. Ideo enim tot sanavit cacos, claudos
et aridos, ne desperet de se peccator. Ideo non
scribitur, aliquem nisi semel sanasse, ut qui-
libet timeat jungi peccato; medicum se vocat,
et non sanis, sed male habentibus opportunum.
Sed qualis hic medicus, qui malum iteratum
nesciret curare? medicorum est, centies infir-
num centies curare; qui cæteris minor esset,
si aliis possilia ignoraret.*

*Ad quartum dicendum, quod pœnitere est
anteacta peccata deflere, et flenda non com-
mittere, scilicet, simul dum flet, vel actu, vel
proposito. Ille enim est irrigor, et non pœnitens,
qui simul dum pœnit, agit quod pœnitit,
vel proponit iterum se facturum quod ges-
sit, vel etiam actualiter peccat eodem vel alio
genere peccati.*

*Quod autem aliquis postea peccat, vel actu,
vel proposito, non excludit, quin prima pœni-
tentia vera fuerit; nunquam enim veritas prio-*

¹ In lib. de Vera et falsa pœnit., c. 5,
tom. 4.

*ris actus excluditur per actum contrarium sub-
sequentem. Sicut enim vere currit, qui postea
sedet, ita vere pœnituit, qui postea peccat.*

*Ad quintum dicendum, quod baptismus ha-
bet virtutem ex passione Christi, sicut quædam
spiritualis generatio cum spirituali morte pre-
cedentis ritæ. Statutum autem est hominibus
semel mori, et semel nasci. Et ideo semel tan-
tum debet homo baptizari. Sed pœnitentia ha-
bet virtutem ex passione Christi, sicut spiri-
tualis medicatio, quæ frequenter iterari po-
test.*

*Ad sextum dicendum, quod secundum Au-
gustinum in lib. de Pœnitentia¹, constat Deo
multum displicere peccata, qui semper præsto
est ea destruere, ne solvatur quod creavit, nec
corrumptatur quod amavit, scilicet, per despe-
rationem.*

COMMENTARIUS.

*1. Quamvis D. Thomas quæstionem hanc
moveat de sacramento, communis tamen
etiam est virtuti pœnitentiae, et locum habuit
in statu legis veteris, et naturæ. Potest autem
intelligi, ut supra dixi, de iteratione pœnitentie
circa idem peccatum, vel circa diversa
peccata, ut quando homo iterum incidit in
peccatum, postquam alterius pœnitentiam
agit. D. Thomas igitur hunc tantum poste-
riorem sensum intendit; et ita definit contra
hæreticos Novatianos et alios, pœnitentiam to-
ties posse utiliter et debere iterari, quoties
peccatum iterum commisum fuerit, sive in
eadem, sive in quavis alia specie peccati,
etiam gravissima. Quam fidei veritatem optime
D. Thomas confirmat ex Scripturæ testimoniis,
et ex infinita Dei misericordia. Et in solutio-
nibus argumentorum clarissime dissolvit omnia,
quæ in contrarium objici possunt. Inter
quæ solum habet difficultatem locus ad Hebr.
6, quem infra in disputatione de hac re ex
professo tractabimus, cum aliis similibus, qui
ad eamdem quæstionem pertinent.*

*2. De alio vero sensu quæstionis merito hic
D. Thomas nihil dicit, quia ex præcedentibus
articulis definitus est. Distinguendum enim
est verbum illud, *debeat*, in titulo articuli po-
situm. Nam potest dicere aut solam potesta-
tem, aut etiam necessitatem et obligationem:
priori modo certum est ex dictis pœnitentiam
posse iterari circa eadem peccata, et infra os-
tendemus, peccatum semel rite confessum
posse esse materiam iteratae confessionis et*

¹ Loco citato.

sacramenti. Posteriori autem sensu clarum est etiam, post semel actam poenitentiam perfectam alicujus peccati non esse necessarium, seu præceptum, illam iterare, neque in sacramento, neque extra illud. Quæ omnia infra suis locis ex professo probabimus.

3. Observandum tandem est circa litteram hujus articuli in fine, D. Th. referre quædam verba ex cap. ult., lib. 2 Paral., quæ ibi non reperiuntur, neque in aliquo libro canonico. Sumpta vero sunt ex Oratione Manassæ, quæ extra canonem librorum sacrorum ponitur. Solebat autem poni ad finem librorum Paral., et ideo D. Thomas illo modo ipsam allegat, et quamvis canonica non sit, est sine dubio optima, et verba, quæ D. Thomas ex ea summis, sunt ad rem præsentem valde accommodata.

QUÆSTIO LXXXV.

DE SACRAMENTO PÆNITENTIÆ, SECUNDUM QUOD EST VIRTUS, IN SEX ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de pœnitentia secundum quod est virtus.

Et circa hoc queruntur sex.

1. Utrum pœnitentia sit virtus.
2. Utrum sit virtus specialis.
3. Sub qua specie virtutis contineatur.
4. De subiecto ejus.
5. De causa ipsius.
6. De ordine ejus ad alias virtutes.

ARTICULUS I.

Utrum pœnitentia sit virtus¹.

1. Ad primum sic proceditur. Videtur quod pœnitentia non sit virtus. Pœnitentia enim est quoddam sacramentum aliis sacramentis connumeratum, ut ex supra dictis patet². Sed nullum aliud sacramentorum est virtus. Ergo neque pœnitentia est virtus.

2. Præterea, secundum Philosoph., 4 Ethic.³, verecundia non est virtus, tum quia est passio habens corporalem immutationem, tum etiam, quia non est dispositio perfecti, cum sit de turpi facto, quod non habet locum in homine virtuoso. Sed similiter pœnitentia est quædam pas-

¹ 4, d. 24, q. 4, art. 1, q. 2, et art. 3, q. 1, corp. et ad 2, et q. 2, et 4.

² Q. præc., art. 1, et q. 65, artic. 1.

³ C. ult., tom. 5.

sio habens corporalem immutationem, scilicet ploratum (sicut Gregorius dicit⁴, quod pœnitere est peccata præterita plangere); est etiam de turpibus factis, scilicet, de peccatis, quæ non habent locum in homine virtuoso. Ergo pœnitentia non est virtus.

3. Præterea, secundum Philosoph., 4 Ethic.⁵, nullus est stultus eorum qui sunt secundum virtutem. Sed stultum videtur dolere de commisso præterito, quod non potest non esse, quod tamen pertinet ad pœnitentiam. Ergo pœnitentia non est virtus.

Sed contra est quod præcepta legis dantur de actibus virtutum, quia legislator intendit cives facere virtuosos, ut dicitur 2 Ethic.⁶. Sed præceptum divine legis est pœnitentia, secundum illud Matt. 4: Pœnitentiam agite, etc. Ergo pœnitentia est virtus.

Respondeo dicendum, quod sicut ex dictis patet⁷, pœnitere est de aliquo prius a se facto dolere. Dictum est autem supra⁸, quod dolor, vel tristitia dupliciter dicitur. Uno modo secundum quod est passio quædam appetitus sensitivi, et quantum ad hoc pœnitentia non est virtus, sed passio. Alio modo secundum quod consistit in voluntate; et hoc modo est cum quædam electione. Quæ quidem si sit recta, necesse est quod sit actus virtutis; dicitur enim 2 Ethic.⁹, quod virtus est habitus electivus secundum rationem rectam. Pertinet autem ad rationem rectam, ut aliquis doleat, de quo dolendum est, et eo modo et fine, quo dolendum est. Quod quidem observatur in pœnitentia, de qua nunc loquimur; nam pœnitens assumit moderatum dolorem de peccatis præteritis cum intentione removendi ea. Unde manifestum est, quod pœnitentia, de qua nunc loquimur, vel est virtus, vel actus virtutis.

Ad primum ergo dicendum, quod (sicut dictum est¹⁰) in sacramento pœnitentiae materialiter se habent actus humani; quod non continet in baptismo vel confirmatione. Et ideo cum virtus sit principium alicujus actus, potius pœnitentia est virtus, vel cum virtute, quam baptismus, seu confirmatio.

Ad secundum dicendum, quod pœnitentia se-

¹ Hom. 34 in Evang., post med. Et in Reg., lib. 9, c. 39, non longe a fine.

² C. 3.

³ C. 4, a med., t. 5.

⁴ In isto art. ex arg. 2, et q. præc., ad 4.

⁵ Q. præc., a. 9.

⁶ C. 2 et 6, t. 5.

⁷ Q. præc., art. 1, 2, 3.

DISPUTAT. II. SECT. I.

cundum quod est passio, non est virtus, ut dictum est¹¹, sic autem habet corporalem transmutationem adjunctam. Est tamen virtus secundum quod habet ex parte voluntatis electionem rectam. Quod tamen magis potest dici de pœnitentia, quam de verecundia, nam verecundia respicit turpe factum, ut præsens, pro quo timet confundi; pœnitentia vero, ut præteritum. Est autem contra perfectionem virtutis, quod aliquis in præsenti habeat turpe factum, de quo oporteat eum verecundari; non est autem contra perfectionem virtutis, quod aliquis prius commiserit turpia facta, de quibus oporteat eum pœnitere, cum ex vitioso sit aliquis virtuosis.

Ad tertium dicendum, quod dolere de eo, quod prius factum est, cum intentione conandi ad hoc, quod factum non fuerit, esset stultum. Hoc autem non intendit pœnitens, sed dolor ejus est displicantia, seu reprobatio facti pœnitenti, cum intentione removendi sequelam ipsius, scilicet offendam Dei, et reatum pœnae. Et hoc non est stultum.

COMMENTARIUS.

Respondet D. Thomas pœnitentiam aut esse virtutem, aut actum virtutis; virtus enim simpliciter dicta habitum significat, et ideo habitualis pœnitentia virtus erit, exercitium autem ejus erit actus virtutis. Adhibet vero D. Thomas limitationem, dicens: Pœnitentia de qua nunc loquimur, etc., quia potest etiam esse aliqua pœnitentia, quæ non sit virtus; tamen nunc loquimur de pœnitentia, quæ fit secundum rectam rationem, et illam dicimus esse virtutem. Unde duo in præsenti resolutione continentur: unum est, posse dari aliquam pœnitentiam, in objecto et circumstantiis conformem rectæ rationi; secundum est ad hoc consequens, talem pœnitentiam esse virtutem. Cætera in sequentibus disputationibus exponentur.

DISPUTATIO II.

DE OBJECTO VIRTUTIS PÆNITENTIÆ.

Quamvis in disputatione præcedente locuti fuerimus de virtute pœnitentiae, ut indifferens est ad actum, vel habitum, hic jam agimus de propria virtute, seu de habitu ipso, cui nomen virtutis simpliciter attribuitur. Quia vero habitus et potentia ab objecto, mediis

¹ In corp. art.

actibus, speciem sumit, ideo ad explicandam naturam et essentiam hujus virtutis, primo tractandum est de objecto, deinde de actibus ejus, postea de habitu, ac denique de causis et effectibus illius. In objecto autem distinguuntur materiale et formale; quæ a nobis signillatim explicanda sunt.

SECTIO I.

Quod sit materiale objectum virtutis pœnitentiae.

1. Duplex acceptio pœnitentiae virtutis. — Pœnitentia virtus duobus modis accipi potest: primo generatim, ut dicit principium eliens quacunque honestam detestationem peccati per modum habitus inclinantis ad illam; quo modo, ut inferius videbimus, pœnitentia non dicit unam solam virtutem, sed varias complectitur, juxta multiplicem rationem detestandi peccatum. Alio modo pœnitentia virtus quasi per antonomasiæ appellatur specialis quædam virtus, quæ sub propria ratione detestatur peccatum, ut Deo injuriosum. Et hoc posteriori modo hic præcipue agimus de hac virtute; attingemus vero semper ea, quæ necessaria fuerint ad priorem significationem explicandam.

2. Alia nominis divisio notanda. — Rursus ipsam virtutem pœnitentiae duobus modis spectari potest. Primo quatenus exercet hoc munus detestandi peccatum commissum, et dolendi de illo ac destruendi illud, præcise in his actibus sistendo. Secundo modo tractare possumus de hac virtute adæquate secundum completam rationem suam, et secundum omnes actus, quos exercere valet; nam, ut supra dixi, haec vox, Pœnitentia, solum significat in rigore retractationem præteriti facti. Unde, si haec virtus sumatur, ut præcise substitut huic voci, et conceptui ejus, solum extenditur ad eos actus, qui respiciunt præteritum, seu peccatum commissum; fieri tamen potest, ut eadem virtus, secundum integrum et adæquatam rationem suam, alia habeat officia, et ita universaliorē habeat materiam, quod a nobis videndum est. Ultimo vero observari oportet, duplēcē materiam posse assignari virtuti. Alteram, ut fugiendam vel vitandam, quo modo illicita delectatio potest dici materia castitatis; alteram, ut amplectendam et amandam, quomodo corporis puritas dicitur materia castitatis.

3. Prima assertio.—Dico ergo primo: malum culpæ seu peccatum est materiale objectum pœnitentiae, ut destruendum, seu vitan-